

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Кафедра педагогіки і психології

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи бакалавра

на тему: **Можливості розвитку фонематичних процесів у дітей дошкільного віку за допомогою скоромовок і дитячих віршів**

Виконала: студентка IV-го курсу,
напряму підготовки (спеціальності)
6.010101 Дошкільна освіта
Бодор. В. Ю.

Керівник: Балог Л. І.
Рецензент:

Берегово – 2016 р.

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Pedagógia és Pszichológia Tanszék

Bodor Viktória

A beszédhang fejlesztése mondókák és versek segítségével az óvodában

Szakedolgozat

Témavezető:
Balogh Livia

Recenzens:

Beregszász – 2016

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	6
1. Szakirodalmi áttekintés	7
I. A gyermek beszédfejlődésének szakaszai	8
1.1. Magzati kommunikáció.....	9
1.2. Preverbális szakasz (csecsemőkor)	9
1.3. Kisgyermekkor szakasz.....	12
1.4. Az óvodáskorú gyermek beszédfejlődése	15
1.5. A kisiskolás korú gyermek beszédfejlődése	16
II. A beszédképesség fejlesztés részterületei	17
2.1. Problémás hangok helyes képzési módjának alakítása	21
2.2. Gyakori ejtéshibák és beszédhibák gyermekkorban	24
2.3. Ejtéshibák	24
2.4. A beszédfolyamat zavarai	25
III. A mondókák és gyermekversek, mint az anyanyelvi nevelés eszköze	30
3.1. A beszédhangok fejlesztése mondókák és versek segítségével	31
Összefoglaló	
Rezume	
Felhasznált irodalom	
Mellékletek jegyzéke	
1. Beszédhangfejlesztő mondókák és versek gyűjteménye	

ЗМІСТ

Вступ	6
1.Огляд літератури	7
I. Етапи розвитку дитячого мовлення	8
1.1. Фетальна комунікація	9
1.2. Превербальний етап	9
1.3. Раннє дитинство	12
1.4. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку	15
1.5. Розвиток мовлення дітей молодшого шкільного віку	16
II. Етапи розвитку мовних навичок	17
2.1. Методи правильного формування проблемних звуків	21
2.2. Найчастіші помилки вимови та мовні помилки у дитинстві	24
2.3. Помилки вимови.....	24
2.4. Розлади процесу мовлення.....	25
III. Скоромовки та дитячі вірші як способи виховання рідною мовою	30
3.1. Розвиток фонематичних процесів за допомогою скоромовок і дитячих віршів.....	31
Висновок	
Резюме	
Використавна література	
Список додатків	
1. Збір скоромовок та дитячих віршів, які розвивають фонематичний процесів	

BEVEZETÉS

A szakdolgozatunk témája a Beszédhang fejlesztése mondókák és versek segítségével az óvodában. A kisgyermek beszédtanulása látszatra egy spontán folyamatnak tűnhet. Viszont a problémamentes beszéd kialakulása számos tényezőtől függ. Ha ezek a tényezők mind jelen vannak, akkor a gyermek beszédfejlődése problémamentes és sikeres. Azonban vannak olyan gyermekek is, akik különböző okok miatt nem tudják helyesen kiejteni a beszédhangokat, vagy dadognak, vagy hadarnak, és így tovább. Ezekben a kisgyermekekben a sikertelen beszédmegnyilvánulások, a társak csúfolása, stb. következtében kialakul a beszédfélelem. A beszédfélelem miatt pedig a gyermek félrehúzódo és ingerlékeny lesz, ami azt jelenti, hogy a beszédhibák a személyiség fejlődésére is rossz hatást gyakorolnak. Nagyon fontos ezeket a beszédhibákat mielőbb felismerni, mert minél hamarabb elkezdődik a hibák korrigálása, annál hatásosabb lesz a fejlesztés.

Azért választottam ezt a témát, mert ezeknek a beszédhibáknak vagy beszédzavaroknak a megelőzésében és felismerésében nekünk, pedagógusoknak van a legnagyobb szerepünk. Azonban, pedagógusként nemcsak arra van lehetőségünk, hogy a beszédhibákat megelőzzük és felismerjük, hanem a fejlesztésre is. A fejlesztés leghatásosabb eszköze pedig a mondókák, amelyek által a fejlesztés játékosan, vidáman és észrevétlenül történik.

A szakdolgozatunk kidolgozásának módszere a témához kapcsolódó szakirodalmak feldolgozása, a gyakorlati részben pedig olyan mondókák, versek gyűjtése és válogatása, amelyek fejlesztik a beszédhangokat.

Célunk elsősorban, hogy a szakirodalom feldolgozása által megismerkedjünk a gyermek beszédfejlődésének folyamatával és a gyermek beszédében leggyakoribban előforduló ejtés- és beszédhibákkal. A gyakorlati munkánk célja pedig, hogy a magyar gyermekirodalom és a magyar népi költemények közül az ABC minden hangjára, legalább 2-3 fejlesztő mondókát és verset gyűjtsünk. Fontosnak tartottuk azt, hogy a problémás hangokat fejlesztő mondókák hangsúlyozott szerepet kapjanak.

A témánkhoz kapcsolódó szakirodalom feldolgozására az I-II. fejezetben került sor. A gyakorlati munkánk összefoglalója a III. fejezetben található. Az összegyűjtött mondókákat és verseket pedig a mellékletben tekinthetjük meg.

1. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A beszédképességfejlesztés, a beszédművelés és az anyanyelvi nevelés területein számos kiemelkedő kutató munkálkodik és munkálkodott. Szakdolgozatunkban a következő jeles kutatók munkáit használtuk fel: Büky Béla [2: 12-13], Dankó Ervinné [3: 36-38, 42-47, 238-240], Gósy Mária [6: 3-4], Hernádi Sándor [10: 101-102] és Montágh Imre [16: 33-37].

A témánk elméleti részének kidolgozásában az egyik leghasznosabb Dankó Ervinné *Nyelvi-kommunikációs nevelés* című könyve volt, amely által egyrészt megismerkedhettünk a gyermek beszédfejlődési folyamatának részletes elemzésével. Másrészt pedig ez a könyv nyújtott betekintést azokba a lehetőségekbe, amelyekkel által a mondókákat és verseket, mint anyanyelvi nevelési eszközt tudunk felhasználni. A második leghasznosabb könyv számomra Gósy Mária *A beszédészlelés és beszédmegértés fejlesztése óvodásoknak* című kötete volt. Ez a kötet a *Beszédképességfejlesztés részterületei* című fejezethez nyújtott számunkra nagy segítséget.

A magánhangzók és mássalhangzók leggyakoribb ejtészhibáinak összegzését Montágh Imre *Tiszta beszéd* című műve alapján fogalmazzuk meg. A gyermek beszédében leggyakoribban előforduló beszédzavarok jellemzéséhez pedig Hernádi Sándor *Beszédművelés* című könyve nyújtotta a legtöbb információt.

A gyakorlati munkánkhoz 20 mondókás-verses könyvet használtunk fel. Ezek közül mind hozzátett egy-egy kincset a gyűjtésünkhöz. A kötetek mind színvonalasak, választékosak, használhatóak és nagyon élvezhetőek voltak.

Ezek közül leghasznosabbnak Balogh Livia Kerekítő, Gönczöl Andra Katicabogárka, Küllős Imola – Laza Dominika Népi mondókák, Lovász Andra Válogatós, Móricz Zsigmond Tündérgert, Kányádi Sándor Tavaszi tarisznya – napsugár versek és végül Weöres Sándor a Ha a világ rigó lenne és a Zimzimzim című könyveket tekintetem.

Szakdolgozatunk megírása során több szakirodalmat és internetes forrást is felhasználtunk, amelyek mind hozzá adtak valamit a munkánkhoz és hatással voltak ránk.

I. A GYERMEK BESZÉDFEJLŐDÉSÉNEK SZAKASZAI

Ha óvodás korú gyermekek anyanyelvi fejlődését, beszédészlelését és beszédértését, kommunikációs képességeit szeretnénk megvizsgálni és fejleszteni, nélkülözhetetlen előbb megismerkedni a gyermekek nyelvvelsajátítási folyamatával.

A nyelvvelsajátítás folyamatával foglalkozó tudományos kutatások elméletei nagyon változatosak. A gyermeknyelv fejlődésének kutatói és a pszicholingvisztika teoretikusai hasonlóan és ugyanakkor mégis eltérően fogalmazzák meg a beszédfejlődés egyes szakaszait, az egyes szakaszok kezdetének időpontját, a szókincsgyarapodás, a nyelvtani struktúra kialakulásának a folyamatát. [3: 36-37]

A nyelvvelsajátítás folyamatát számtalan tényező befolyásolja: veleszületett bilógiai adottságok, az észlelési agyi struktúrák, az ideglélektani érés, a nyelvi tapasztalatra épülő fejlődési folyamatok, a társas környezet és az interperszonális kapcsolatok, stb.

A nyelvi/kommunikációs kompetencia kialakulása szorosan összefügg a szocializációval. A nyelvhasználat és a kommunikáció fogalma nem egyezik meg a hétköznapi kommunikációban, de a nyelvi és a nem nyelvi kommunikáció gyakran igen. Tehát amikor használjuk a nyelvet és/vagy kommunikálunk, akkor számos további képességünket is mozgósítjuk, mint például: észlelés, emlékezet, viselkedés, mozgás.

Mindez meglehetősen összetett és bonyolult feladat elé állítja a gyerekeket. Meg kell tanulniuk a fonológiai összetevőket (a hangok felismerését, artikulációját), a szemantikai összetevőket (a szavak jelentését és használatukat), a morfológiai összetevőket (a nyelv strukturális összetevőit), a szintaktikai összetevőket (mondatstruktúrákat), és a pragmatikát (a nyelv szociális interakcióban történő használatát).

Az anyanyelv elsajátításában és a beszéd kialakulásában kétféle fejlődési menetet különböztetünk meg: folyamatos és ugrásszerű (inkább lányokra jellemző).

A fejlődési szakaszok univerzálisak, minden gyermekre jellemzőek, de a szakaszok kezdete, tartama, módosulása egyénenként változó lehet. [31: 6]

Az alábbiakban a gyermek nyelvfejlődésének legfontosabb szakaszait, fordulópontjait mutatjuk be.

1.1. Magzati kommunikáció

Az újszülött számos olyan készséggel rendelkezik, amely még az anyaméhben fejlődött ki és gyakorlódott be. Ezeket a jelenségeket a pre - és perinatális pszichológia vizsgálja. A vizsgálatok meggyőzően bizonyítják, hogy a magzat már számos területen kompetens. Tehát fejlett idegrendszerrel, érzékszervekkel, mozgással, érzelmi élettal, kongníciónal rendelkezik. [31: 7] A “magzatnyelv” elméletének hívei azt feltételezik, hogy a születést követő beszédtevékenység neuro-fiziológiai előkészítése már a magzati fejlődés ideje alatt kialakul.

Az anyaméh folyamatos ingerek és interakciók helyszíne. Az anya mentális állapota, s beszédének fizika jellemzői (hangmagasság, ritmus, rezgésszám, intenzitást, stb.), prozódiai sajátosságai feltétlenül hatnak a fejlődő magzatra. A magzat érzékeli az anyai beszéd ritmusát, az intonációt, a beszéd közben megjelenő szüneteket, és reagál is rá. Képes felismerni édesanyja hangját, valamint érzelmeket megélni pusztán a beszéd intonációján keresztül. A magzat nemcsak befogadja az anyai beszéd jellegzetességeit, hanem gyakorolja is azokat a mozgásokat, melyek az újszülött korban a hangadáshoz szükségesek. A csecsemő a hangtani jelenségekből majd éppen ezeket a prozódiai jegyeket produkálja elsőnek. Tehát a magzati kommunikáció ezeken a prozódiai élményeken alapul. [3: 38]

Említettük, hogy a magzat már születés előtt fejlett mozgás - és magatartásmintákkal rendelkezik. Ezeket a mozgásokat a magzat egyfajta testbeszédének tekinthetjük, mely önindította aktivitásban, reaktív és interaktív viselkedésben mutatkozik meg.

A kapcsolatanalízis eredményei arra is rávilágítottak, hogy az akusztikai ingerlés, a magzattal folytatott kommunikáció jó hatással van az érzelmi fejlődésre és a kötődési készség kialakulására. [31: 7]

1.2. Preverbális szakasz (csecsemőkor)

A születés és az első életév között három területen jelentős a gyermek nyelvi fejlődése: a hangadásban, a beszédészlelésben, és az interakcióban. Az anyanyelv elsajátítását nagy mértékben befolyásolja az anya-gyermek kapcsolat, amelyet a családtagokkal és a közeli ismerősökkel történő kommunikációs lehetőségek gazdagítanak.

Az anya és a gyermek közötti kapcsolat az érintéssel kezdődik, majd a hangok, mozdulatok jelrendszerével, metakommunikációs interakciókkal folytatódik. [31: 8] A

beszéd kialakulását a folytonos gyakorlás, ismétlés, tapasztalat és tanulás fejleszti. A beszéd kialakulását egy ún. preverbális fázis előzi meg. Ide tartozik a sírás, mosoly, gagyogás, utánzás és a nézelődés, stb.

A sírásnak már jelzőértéke van, a szükségletek jelzésének első formája. A kutatók az újszülötteknél megkülönböztetnek három fajta sírást: az alapsírást, a dühös sírást és a fájdalmas sírást. Gósy Mária megemlíti még az unalomsírást is.

A csecsemő igénye a nézegetés. Ezzel kapcsolatban a legfontosabb élménye, amikor kialakul a szemkontaktus az anyával vagy a szűkebb környezetében élőkkel. E mellett jelenik meg a következő kapcsolattartó forma: a mosoly.

A mosoly öröklött viselkedési forma, amely a gyermek szociális alkalmazkodását segíti elő. [3: 39]

Büky Béla szerint a gyermeki beszéfejlődés tulajdonképpen már az első hangadással elkezdődik. A kérdéssel foglalkozó kutatók megkülönböztetnek ebben a beszédfejlődési szakaszban ún. “differenciálatlan” és “differenciált” kiáltásokat. A “differenciált” kiáltások már jelentést hordoznak. Például, más-más hanggal jelzi a gyermek ha éhes, ha fázik, ha fáj valamije. Ez a szakasz a második hónaptól kezdve figyelhető meg.

Büky Béla elméletében a következő szakasz a gügyögés, ami általában a születés utáni harmadik hónapban szokott kialakulni, és egészen az ötödik-hatodik hónapig jellemző marad. A gögicselésnek meghatározott szerepe van a beszéd kialakulásában és fejlődésében, mert a gyermek így gyakorolja be azokat a mozgásokat, amelyek később a beszédhangok létrehozásában szükségesek. [2: 12-13]

Lengyel Zsolt a gyermeknyelv fejlődését vizsgálva megállapította, hogy a beszédből a gyermek először az intonációt sajátítja el. A gyerek elsőnek azt az intonáció-típust használja, amellyel elégedetlenségét fejezi ki. Ez után következik a nyugodt beszéd, az állítás és az elbeszélés intonációtípusa, majd a harmadik hónaptól az örömet kifejező intonáció-típus használata. A felnőttek sajátos kommunikációt használnak annak érdekében, hogy gyermekeiknek minél több lehetőséget adjanak az interakcióra és a tanulásra.

A gagyogás megjelenése hét-tíz hónapos kor között már az első szavak ejtését jósolja be. Büky Béla is megfogalmazza, hogy a kisgyermek sokszor percekig szeret játszani bizonyos hangokkal. A csecsemő a saját maga által kiadott hangokat ismételni kezdi, duplázza és így egyre hosszabb hangkapcsolatokat mond ki, pl. “lalala”, “bababababa”, stb.

Eleinte kevesebb hangot hasonló hangsorokban használ ("bababa"), ez a kettőzött gagyogás. Idővel pedig több hangból álló nem hasonló szótagból álló hangsorokat produkál ("adu", "bede"). Gyakorta előfordul még az ún. párbeszédű gagyogás, amikor is a gyermek az anyával felváltva, mintegy beszélgetve gagyog. [31: 9]

Az intonáció utánzása, s az első hangok, amelyeket a gyerekek produkálnak univerzálisak anyanyelvtől függetlenül. Ezek az ún. "alaphangok". Az alaphangok elsajátítása után a saját anyanyelv hangjainak elsajátítása következik.

A magyar gyerek elsőként a magánhangzók közül:

- az e, a magas-mély hangzó párokat,
- majd az á, o nyílt-zárt magánhangzókat sajátítja el.

Kétéves kora körül:

- az ajakkerekítéses-réses magánhangzókat: ü, i,
- legutoljára a rövid-hosszú hangzó párokat: o-ó, e-é ejti ki.

A mássalhangzók közül:

- először a bilabiális (ajakkal képzett) orr- és zárhangok: b, d, g, m, n, p,
- majd egyéb zár- és réshangok jelennek meg: v, j, k, h, t,
- később a gy, cs, ty, ny, zs, r hangokat,
- utolsóként a dz, dzs-t hangoztatja.

A beszédfejlődés fejlettebb szakaszának tekintjük azt a kort, amikor a gyermek szótagok gügyögésszerű kimondására képes. Ez a szakasz hatodik-tizenkettedik hónap közötti időszakban figyelhető meg.

Több kutató véleménye megegyezik abban is, hogy az első hangadási fázis és az első gyermeki szó kimondása között is van egy szakasz, az ún. echolalia, ami azt jelenti, hogy a gyermek már mond ki felnőttektől hallott szavakat, de csak hangutánzás formájában, jelentésüket még nem értik. [3: 42-43]

Büky Béla szerint az első értelmes szó a gyerekeknél a 12-16. hónap körül jelenik meg. Az időpont azonban ingatag. Lengyel Zsolt a gyermeknyelv fejlődésének ezt a szakaszát dajkanyelvnek nevezi. Szerinte a dajkanyelv a féléves és a kétéves kor közötti időszakra tehető, s a gyermekhez intézett sajátos nyelvhasználaton alapuló felnőtt beszédben mutatkozik meg. [2: 16]

A dajkanyelv a nyelvelsajátítás egy fontos állomása, amely bevezetője a viszonyító elemeket (ragokat) is tartalmazó beszéd kialakulásának. Ferguson, amerikai kutató adatai szerint a dajkanyelv körülbelül 25-60 szóból áll. Szóval, a gyermek a gagyogó hangokból gügyögő hangsorokat, dajkanyelvi kifejezéseket képez, majd eljut az aktív beszéd kialakulásának kezdetéhez, az első értelmes szavak kiejtéséhez.

A szavak gyakori ismétlése által fejlődik a gyerek beszédértése és kiejtése. A beszéd elsajátításának eme korai szakaszában még igen bizonytalan a gyermek hangképzése. A mássalhangzók képzésében a legbizonytalanabb, mert ezek kiejtéséhez még nem fejlődtek ki teljesen az anatómiai és fiziológiai feltételek. Viszont azt is megeshet, hogy a gyermek egyszerűen nem hallotta még eleget azt a hangot, vagy szót, vagy csak egyszerűen félrehallotta a szót.

A már megértett szót a gyermeknek valahogyan emlékezetében kell tartania, meg kell jegyeznie. Minden egyes szót valamilyen formában elraktároz a "fejében". A következő hármas tagolódású rendszer megy végbe ilyenkor: értés → raktározás → létrehozás.

Lengyel Zsolt kutatásában arra keres választ, hogy miért jelenik meg négyféleképpen pl. a kutya (utya, tuta, vau-vau, u) felnőttnyelvi szó a gyermeki beszéprodukciónban?

Különböző megfigyelések és kísérletek szerint a kérdésre adható legvalószínűbb válasz az, hogy a gyerekek mind a felnőttnyelvi szót és mind a gyermeknyelvi szót elraktározzák, de a felnőttnyelvi szónak elsőbbsége van, s a felnőtti formában elraktározott szókép fokozatosan kiszorítja a gyermeki formát. [3: 44-47]

1.3. Kisgyermekkorai szakasz

A kisgyermekkorai fejlődés a beszédfejlődés szempontjából is nagyon fontos szakasznak tekinthető.

Kisgyermekkorban a gyermek:

- elsajátítja az önállóság alapfeltételeit: a járást,
- a beszédészlelés szempontjából kialakul a hallási analízátor együttműködése, továbbá a kéz- és látási analízátor,
- a gyermek a tárgyak manipulációja által igyekszik megismerni a világot,
- a gyermek megtanul beszélni anyanyelvén (ezzel megtanulja kifejezni kívánságait, szükségleteit, megtanul kérni, kérdezni, a kérdésekre válaszolni),

— beszédészlelésének és beszédmegértésének fejlődésével párhuzamosan a gyermek cselekvő-szemléletes gondolkodása (Piaget szerint ez a szakasz előzi meg a megismerő tevékenység műveletét). [3: 69]

Gósy Mária: Beszéd és beszédviselkedés az óvodában című művében meghatározza, hogy:

“Beszédészlelésről akkor beszélünk, amikor a jelentésnek még nincs szerepe a beszéd felismerési folyamatban, például, amikor a gyerek olyan szót hall, amelynek jelentését (még) nem ismeri fel.

Ismert szavak, szókapcsolatok, mondatok és mondatok összességének a helyes felismerése és értelmezése a beszédmegértés”.

A szerző szerint a gyerek beszédmegértésben megkülönböztetünk egy ún. globális beszéd megértés. Ez azt jelenti, hogy a gyermek az elhangzó beszédet csak részlegesen képes megérteni, s a megértésben más tényezők, például a beszédhelyzet, s a metakommunikációs eszközök segítik. Ezt fázist a kulcsszó-stratégia váltja fel. Ennek az a lényege, hogy a gyermek az elhangzott mondatból egy vagy néhány szót megért és annak alapján próbálja értelmezni az elhangzottakat, mintegy “kitalálja” a közlés hiányzó részeit (az idegen nyelv tanulásánál is elő szokott fordulni). [7: 44]

Kétéves kortól a gyerek beszédmegértése rohamosan fejlődik. Egyre pontosabb a hang és a szófelismerése. A beszédprodukciónak helyességének, pontosságának növekedésével egyre pontosabb a beszédészlelése, illetve ezek együttműködése.

A kisgyermekkor első szakaszában a gyermek kétféle változatban tárolja el a szavakat: a felnőtt ejtés és a saját “megközelítő” ejtés változatát (pl. az elefánt helyett az efelánt, a süti helyett a süsi, stb.).

A következő fejlődési szintre akkor jut, ha egyre pontosabbá váló beszédprodukciónak következtében mind jobban elhagyja a kettős tárolás saját “megközelítő” ejtés változatát. Minél tovább elhúzódik időben a kettős tárolás, annál jobban korlátozódik a gyermek szókincsének bővítése, valamint saját kiejtésének fejlődése.

A fejlődés harmadik szakaszában a gyermek minden esetben igyekszik a felnőtt szóalakokat használni mind a beszédészlelésben, beszédmegértésben, illetve kiejtésében (pl. jigó helyett rigót, tapucs helyett papucs).

A gyermek beszédmegértése három éves koráig gyors fejlődést mutat:

- egyre pontosabb a szófelismerése,
- a grammatikai szerkezetek azonosítása,
- az elhangzó beszédet a nyelvi sajátosságok részletes feldolgozásáva (akusztika, fonetikai, grammatikai, jelentéstani) észleli.

A beszédmegértési folyamatában szüksége van még a gyermeknek az ún. vizuális információra. Ez abban nyilvánul meg, hogy a gyermek figyeli a felnőtt szájának mozgását, miközben beszél hozzá, hangképzését, az arc mimikáját. A beszédmegértését továbbá segíti a beszéd tempója, hanglejtése, hangereje.

Gazdagszik a gyermek beszédprodukciója és kifejezőkészsége is:

- szókincse napról-napra bővül,
- a grammatika szabályokat és a metakommunikáció jelzéseit már elemi fokon alkalmazza beszédében.

A beszéd elsajátítása következtében kiszélesednek a gyermek társas kapcsolatai. A szülőkön és családtagokon kívül már más felnőttekkel és gyerekekkel is beszél. Beszédének fő formája a dialógus.

A gyerek ebben az időszakban már szívesen hallgatja a ritmikus mondókákat, verseket, meséket, s könnyen meg is tanulja és örömmel mondogatja ezeket.

Hároméves korra tehát a magyar anyanyelvű normal fejlődésű gyermek beszéde, mind a beszédprodukció, a beszédészlelés és -megértés terén alapfokon kialakulnak és megszilárdulnak tekinthető. [3: 70-71]

1.4. Az óvodáskorú gyermek beszédfejlődése

A gyermek nyelvhasználatában óvodás korban folyamatos minőségi és mennyiségi fejlődés tapasztalható a nyelv valamennyi (fonetikai/fonológiai, morfológiai, szintaktikai és pragmatikai) szintjén.

A gyermekek többsége sokat kérdez és szívesen beszél, szókincsük folyamatosan gazdagodik. A konkrét jelentések mellett lassacskán az átvitt jelentéseket is megértik. A kommunikációt az igék használatának túlsúlya jellemzi.

A toldalékrendszerek csaknem teljesen kiépülnek. Az időviszonyokat még nehezen ismerik fel (múlt, jelen, jövő) és fejezik ki, s az egymáshoz való viszonyításuk is nehézséget

okoz. Ez a nehézség azzal magyarázható, hogy a három-hét éves korú gyermek időészlelésének fejlettsége még viszonylag alacsony.

A beszéd és az értelmi részfunkciók fejlődésének következtében a gyermek számára megnő az elérhető és tárolható információk mennyisége. A harmadik életévet elért gyermek beszédére már nyelvtanilag helyes, kifejező és mások által jól érthető. A mondatok szerkezete egyre bonyolultabb, a hároméves kor körül beszédében már megjelennek az első összetett mondatok. Ezen belül egyre gyakrabban használja összetett mondatataiban az és, hogy, mert kötőszókat.

Az óvodás kor jellemzője az ún. egocentrikus beszéd. A gyermekek hangosan beszélnek vagy motyognak önmaguknak, kommentárokat használnak tevékenykedés közben. pl. "ezt most ide rakom, ő mos elmegy aludni." Az egocentrikus beszéd egy jelentős átmeneti szakasz a kommunikáció és a gondolkodás között: pszichikailag a belső beszéd miatt, míg fiziológiailag a külső beszéd miatt fontos. Óvodáskor végére, kisiskoláskor elejére az egocentrikus beszéd megszűnik, pontosabban belső beszéddé, gondolkodásbeszéddé alakul át.

A szituatív és kontextusos beszéd még mindig jelen van, viszont a felnőttekhez hasonlóan hol ezt, hol azt használja a gyermek a helyzettől illetve a közös előismeretektől függően. [31: 11-12]

Az óvodás korú gyermek már sok társalgási fordulatot ismer és ezeket hasonló helyzetekben, egyre biztosabban alkalmazza. Tudja, hogyan kell a hallgató figyelmét felkelteni és fenntartani. Igazodik a beszélgető partneréhez és már magyarázatokat is tud adni. Tisztában van a főbb megszólítási, köszönési, udvariassági szabályokat, ugyanakkor a stílusminősítésekkel, hogy kinek mikor mit illik mondani, még nem mindig tudja.

A kommunikációs funkcióival kapcsolatban elmondható az óvodás korú gyermek nyelvhasználatáról, hogy a referenciális (közlő, tájékoztató) és konatív (felhívó, felszólító) és emotív (érzelemnyilvánító) funkciók már egészen jól érvényesülnek. Ugyanakkor a fatikus funkciókat, melyek a kommunikáció létrehozására és fenntartására irányulnak, pl. köszönések, megszólítások stb. még csak a szűk családi és közeli ismerősök körében használja. A poétikai funkció ebben a korszakban az irodalmi alkotások, pl. mondókák, versek, mesék stb. kapcsán van jelen. [4: 143-158]

1.5. A kisiskolás korú gyermek beszédfejlődése

Az iskoláskortól lényegesebb nyelvi változások nem történnek, de természetesen minden nyelvi szinten megfigyelhető további fejlődés. Az alaktani, grammatikai és szintaktikai fejlődésnek köszönhetően már ritkán találkozunk a felnőtt nyelvhez viszonyítva hibás formákkal. Stabilizálódnak a beszédhangok. A gyermek, ha szükséges pontosan megtud ismételni hangsorokat. A beszédprodukciónak kontextus függetlenné válik, és csaknem teljesen tükrözi az anyanyelvi mintát. Megjelennek a hezitálások és a többszörösen összetett mondatok. A gyermekek tehát egyre bonyolultabb tartalmak, összefüggések kifejezésére válnak képessé, viszont beszédtempójuk a néhány évvel idősebb társaikhoz képest még lassúbb.

A gyermek 6-7 éves korára már rendelkezik azokkal a képességekkel, készségekkel, amely az írás, olvasás elsajátításához szükségesek.

A nem szószerintiség formáival, mint például a szarkazmus vagy a metaforák kreatív használata stb., általában csak serdülőkor tájékán figyelhető meg. A végleges nyelvelsajátítás, a kommunikációs készség kialakulásának az időpontját nem lehet pontosan kijelölni. Egyrészt, mert a szókincs az élet végéig bővíthet új szavakkal. Másrészt ugyancsak az élet végéig alakul a pragmatika; az azzal kapcsolatos tudás, hogy milyen nyelvi eszközök, pl. szavak, fordulatok, köszöntések stb. milyen társas szituációkban, milyen kommunikációs célból alkalmazhatók. [31: 13]

II. A BESZÉDKÉSZSÉG FEJLESZTÉS RÉSZTERÜLETEI

A beszédkészség fejlesztés részterületeihez a beszédpercepció (beszédészlelés és beszédértés) a beszédprodukciónak és a beszédhang tartozik.

Ez a három készség nagyon fontos szerepet játszik a nyelvelsajátítás folyamatában, ezért szükségszerű megismerni a fogalmukat.

A beszédészlelés

“A beszédészlelés az a készség, amelyik lehetővé teszi a gyermek számára, hogy beszédhangokat, beszédhangok kapcsolódásait, hosszabb hangsorokat felismerjen, és képes legyen az elhangzásuknak megfelelő sorrendbe megismételni.” (Gósy Mária, 1994)

Más szavakkal: a gyermek az é helyett ne í-t halljon, továbbá képes legyen megkülönböztetni a hasonló hangzású hangokat egymástól, például a gy-t és a ty-t, v-t és az f-et, és így tovább. A beszédészlelés eredménye az, hogy a gyermek megtanulja anyanyelve szavainak hangzását, és egyre több új szó, új hangsor felismerésére lesz képes.

Ha a beszédészlelés az életkornak megfelelő szintű, lehetővé teszi a gyermek számára az olvasás, írás, majd az idegen nyelvek elsajátítását. Ezért, ha észre vesszük, vagy úgy tűnik, hogy a gyermek beszédészlelésében zavar van, akkor azonnali fejlesztésre van szükség. Ha nem fordítunk figyelmet ezekre zavarokra, problémát okozhatnak később az olvasás-, írástanulásban, majd pedig a helyesírásban. Ezeknek a problémáknak az elkerülése érdekében fontos a beszédészlelés fejlesztése. [37]

A fejlesztés célja, hogy a gyermek beszédészlelésének szintje megfelelő legyen az életkorában elvárthoz képest. A mindennapi életben szinte soha, vagy csak nagyon nehezen vehetők észre a beszédészlelési zavarok, viszont a megfelelő teljesítmény elmaradása számos negatív következménnyel jár. [6: 3-4]

A beszédmegértés

“A beszédmegértés az elhangzó szavak, szókapcsolatok, mondatok, mondat sorozatok jelentésének, tartalmának megértése.” (Gósy Mária, 1994)

A beszédmegértés, attól függetlenül, hogy jó értelmi képességű a gyermek, vagy látszólag bő szókinése van, lehet elmaradott vagy nem az életkorának megfelelő. Ezekben az esetekben a gyermek különböző stratégiákat használ, a beszéd megértése céljából. Leggyakrabban, kitűnő logikai készségének köszönhetően úgy mond “kitalálja” az elhangzott beszéd jelentését. Úgy tűnhet, hogy ezzel meg is van oldva a probléma, de sajnos ez a

“kitalálás” nem lesz elégséges az iskola feladatok teljesítéséhez és a különféle tantárgyak tanulásához.

Sokszor a gyermek maga sincs tudatában annak, hogy a beszédértésével valami nincs rendben, s hogy önállóan a beszéd feldolgozása nem a szokásos módon történik, főleg akkor, ha nem kap visszajelzést. Minél később derül ki a probléma, annál nehezebb és lassúbb a fejlődés, s annál nehezebb feladat elé állítja a felnőttet a fejlettségénél. [8: 10-11]

A beszédprodukciónak

A beszéd létrehozása egy adott képesség. Nagyon összetett tevékenység, többféle képességet magába foglal (például a gondolkodás képessége- arra gondolunk, amit mondani akarunk, megfelelő szavak kiválasztása, szavak nyelvtanilag helyes elrendezése, konkrét beszédbe öntése).

Garrett a beszédprodukciónak folyamatán belül négy szakaszt különböztet meg (a beszédet sok előzetes tervezés előzi meg).

A beszédprodukciónak szakaszainak sorrendje fordított:

1. *üzenet szintje* – mondanivalónk lényegének kidolgozása
2. *funkcionális szint* – kimondandó megnyilatkozás körvonalainak létrehozása (nyelvtani szerkezet, mondattan)
3. *pozicionális szint*
 - a) tömorfémák kiválasztása
 - b) tömorfémákhoz affixumok hozzáadása
4. *artikulációs, fonetikus szint* – a beszéd létrehozása

Dell beszédprodukciónak elméletében négy szintet különböztet meg:

1. *szemantikai szint* – a mondanivaló jelentésével foglalkozik
2. *mondattani szint* – a tervezett megnyilatkozás mondattani szerkezetével foglalkozik
3. *morfológiai szint* – a jelentés alapegységeivel, a morfémákkal foglalkozik
4. *fonológiai szint* – a megnyilatkozásban megjelenő beszédhangokért felelős. [38]

A beszéd a legtökéletesebb kifejező mozgás. Beszédszervi mozgásaink automatikusan zajlanak le, azt mondjuk, hogy a beszéd automatizmus (mint például a járás), éppen ezért beszédhibáinkról leszokni elkeserítően nehéz, hiszen új automatizmust kell kiépítenünk. A beszéd többcsatornás kifejezőrendszer. A szavak általános tartalma gyakran megváltozik a

hanglejtéstől, a hangszíntől, a hangsúlytól; a beszédtempó, a hangerő, az artikuláció lágy vagy erőteljes volta a beszélő lelkiállapotáról árulkodik.

Beszédünk egész életünkön keresztül változik, alakul. A kezdeti fegyelmezetlenségek a tudat felügyelete alatt lassan-lassan irányított, taktikus beszédmegnyilatkozásokká szelídülnek. Megtanuljuk uralni a tempót, a hangot, és még a kiejtés lefolyását is. [17: 2-3]

A beszédhang

“Az emberi hangadás technikáját az orgonahangszer működéséhez szokták hasonlítani. Mint ott, itt is van fűjtatórendszer (légzőizmok), légtömlő (tüdő), közvetítő csőrendszer (légcső), hangforrás (hangszalagok), hangmódosító csőrendszer (toldalékcső) és rezonatív elemek (mellüreg, koponyaüreg- rendszer). A zenész szerepét a központi idegrendszer látja el mint irányító centrum.” (Montágh Imre, 2013)

A beszéd a belélegzéssel indul. A kisurranó levegő valamilyen beszédszervi akadályba ütközik. A kilélegzés a gégeben hanggá alakul. A hang a szájban hangzóvá lesz. A hangzók szavakat, mondatokat alkotnak, amelyeket dallamosan ejtve, szünetekkel tagolva, hangsúlyozva, értelmes közlésekké rendezünk.

Mint ahogyan a fenti idézetből is megtudhattuk, a hangképzésben nagy szerepet játszanak a szerveink, s ezeket a szerveket a szakszóval beszédszerveknek nevezünk. A beszédszervek fő részei: tüdő, hörgők, légcső, gégefő a hangszalagokkal, szájüreg, nyelv, fogak, szájpadlás, orrüreg, ajkak.

A hangképzéshez ezeknek a beszédszerveknek harmonikus együttműködésre van szükségük. [41]

A beszédhangok létrehozásában nagy szerepe van a hangszalagoknak is. Minél gyorsabb a hangszalagok rezgése, annál magasabb a hang, és minél nagyobb a kilengése, annál hangosabb. [16: 33]

A beszédhangokat több szempont szerint csoportosítják. Két fő csoportjuk: a magánhangzók és mássalhangzók.

A magánhangzók

A magánhangzók képzésekor a tüdőből kiáramló levegő megrezegetti a hangszalagokat és akadály nélkül távozik a szájüregből. Nyelvünkben 14 magánhangzó van. [16: 36]

Rendszerük:

A nyelv *vízszintes* mozgása szerint lehetnek:

- elöl képzett (magas): e, é, i, í, ö, ő, ü, ú
- hátul képzett (mély): a, á, o, ó, u, ú

A nyelv *függőleges* mozgása szerint:

- alsó nyelvállású (nyílt): e, a, á
- középső nyelvállású (középzárt): é, o, ó, ö, ő
- felső nyelvállású (zárt): i, í, u, ú, ü, ő

Az *ajkak működése* szerint:

- ajakkerekítésű: a, o, ó, ö, ő, u, ú, ü, ő
- ajakréses: á, e, é, i, í,

A *kiejtés időtartama* szerint:

- rövidek: a, e, i, o, ö, u, ü
- hosszúak: á, é, í, ó, ő, ú, ő [39]

A mássalhangzók

A mássalhangzók képzésekor a tüdőből kiáramló levegő egyes hangoknál megrezegetti a hangszalagokat, másoknál pedig nem. A levegő a szájüregben akadályba ütközik. Nyelvünkben 25 mássalhangzó van. [40]

Rendszerük:

A *hangszalagok működése* szerint lehetnek:

- zöngések: b, d, g, m, n, ny, v, z, zs, l, j, ly, dz, dzs, gy, r
- zöngétlenek: p, t, k, f, sz, s, c, cs, ty, h

A *képzés helye* szerint:

- ajakhangok: b, p, v, f, m
- foghangok: t, d, sz, z, l, r, s, cs, n
- szájpadlášhangok: j, ly, dz, dzs, g, gy, ty, k, ny
- gégehang: h

A *képzés módja* szerint:

- zárhangok: p, b, t, d, k, g, gy, ty
- orrhangok: m, n, ny
- réshangok: f, s, sz, z, zs, v, j, h
- zár-rés hangok: c, cs, dz, dzs
- pergőhang: r
- folyékony hangok: l, ly

A *kiejtés időtartama* szerint: rövidek és hosszúak. A hosszúak írásbeli jelölése: ssz, bb, ddz, stb. [16: 37]

2.1. A problémás hangok helyes képzési módjának alakítása

Beszédünk legkisebb egysége a beszédhang. Anyanyelvünk beszédhangjai közül a legtöbb hang képzése könnyen történik, viszont vannak olyan ún. problémás hangok, amelyek helyes képzése nehézséget okoz. A helyes beszédhang képzéséhez elengedhetetlenek az épp beszédszervek, de ezek önmagukban nem elegendőek. Ezen kívül szükség van azok tökéletes együttműködését biztosító vezérlésre, s a problémás beszédhangok képzési mozzanatának ismeretére.

Általában a gyermek legelső képzett beszédhangja a *g*. Ezzel a gyermek nagyon sok ideig eljátszik, sokáig próbálgatja különböző magánhangzókkal együtt kiejteni. A csecsemőkornak ezt a szakaszát a pszichológusok ezért hívják a *gügyögő* vagy *gögicsélő* kornak. A gyermek fejlődése közben próbálkozik a többi hang kiejtésével is. Legelsőnek a könnyen képezhető hangokat sajátítja el (a, e, á, o, ó, ü, ú, i, í, é; b, d, g, m, n, p, v, j, k, t, h, stb.) végül pedig a legnehezebben képezhető hangokat. Ezek a következők: sz, z, c, s, zs, cs, r. Ezeknek a hangoknak a helytelen képzése legtöbb esetben még óvodáskorban is előfordul, s a segítségnyújtás érdekében fontos ismernünk ezeknek a hangoknak a helyes képzésének módjait. [41]

Az sz hang helyes képzése

Az *sz* hang helyes képzési módja: az ajkak kissé széthúzódtak, a fogélek egymással szemben lazán záródóak, a lapos nyelv hegye megérinti az alsó fogmedret, pereme pedig érintkezik a felső zápfogakkal, a légyszájpad zárja az orrüreg felé vezető utat, minden levegő

a fogak közt távozik. A helytelen képzés a fenti tényezők valamelyikének be nem tartásából keletkezik, s így torzul a hang. Gyakran s, c, sz, f vagy t hang hallatszik helyette. [42]

A z hang helyes képzése

A z hang képzési módja mindenben megegyezik az sz hang képzési módjával, annyi a különbség, hogy a z zöngés hang. A helytelen képzés módozatai is megegyeznek, azaz a fogak közti képzés vagy a fognyomásos képzés.

A c hang helyes képzése

A c hang képzésénél a nyelv hát elülső része a fogmedert pattanásszerűen hagyja el, közben pillanatnyi zárt képez, a fogsorok közti távolság pedig enyhén megnő, a nyelv hegye látszik. Az előkészítő mozgásgyakorlatok közé be kell iktatni a záralkotást gyakoroltató feladatokat is. Ezt végeztethetjük úgy, hogy a gyermek kezére papírszeletet helyezünk, majd vízszintesen a szája elé kell tartania a kezét kis távolságra, ezután erőteljesen elfújja a papírszeletet, közben pedig p, t, sz hangok valamelyikét kell hangoztatnia, ami közben előjön a c hang. [43]

Az s hang helyes képzése

Az s zöngétlen, fogmeder mögötti réshang. Helyes képzésmódja a következő: kissé kerekített ajkakot formálunk, egymással szemben lazán záródnak a fogélek, a felfelé kunkorított lapos nyelv elülső pereme az alsó fogsor metszőfogaihoz támasztjuk, és rést

képzünk a felső fogmeder mögötti területtel, a nyelvünk oldalsó pereme érintkezik a felső zápfogakkal. A helytelen képzés valamely képzésmozzanat be nem tartásából ered. A pöszen beszélő gyermekek gyakran sz, cs, c, f, t, hangot ejtenek helyette. [44]

A zs hang helyes képzése

A zs zöngés, fogmeder mögötti réshang. Helyes képzésmódja: mindenben megegyezik az s hang képzésével, szintén, annyi a különbség, hogy a zs zöngés hang. A pösze gyermek a helytelen képzés következtében gyakran ejt más hangokat a zs helyett. Főleg z, dz, dzs, s, v, d hangokat. [45]

A cs hang helyes képzése

A cs hang zöngétlen, fogmeder mögötti zárréshang. Helyes képzése mindenben megegyezik az s hangéval, viszont amikor a rést képezzük a felső fogmeder mögötti területtel a résből pillanatig tartó zár keletkezik. A selypítő gyermek gyakran hangcserével oldja meg a képzést. A cs helyett az s, sz, c, f, t, ty hangok valamelyikét ejti. [46]

Az r hang helyes képzése

Az r zöngés, fogmederen pergő hang. A helyes képzés a következőképpen történik: kinyitjuk az ajkunkat, a fogrések is nyitottak, a nyelv elülső peremét a szájpadláshoz érintjük a felső fogmeder mögötti részen, és ott a nyelv pörgést végez. A helytelen képzés legenyhébb és egyre terjedő módja az, hogy a nyelv pergés helyett tompa érintést végez a felső fogmedren, de még ilyenkor is könnyedén kialakítható a szabályos perdület [6]

2.2. Gyakori ejtéshibák és beszédhibák gyermekkorban

“A beszédhibák a beszélőszervek szabálytalan működéséből eredő zavarok. Vagy szervi okuk van (a beszélőszervek sérülései, rendellenes voltak), vagy különféle helytelen beidegződések, pszichés okok váltják ki.” [42]

A beszédhibákat két csoportra oszthatjuk: az egyik csoportba a hangképzés rendellenességei (ejtéshibák) tartoznak, a másik csoportba pedig a beszéd folyamat zavarai.

2.3. Ejtéshibák

A köznyelvi kiejtés normájától eltérő hangképzési módokat ejtéshibáknak nevezzük. Az ejtéshibák közül a legtöbb korrigálható. A beszélőnek nagyon fontos odafigyelni a beszédhangok megformálására, s fontos ismernie a beszédhangok képzésének helyes módjait. Emiatt is fontos ismernünk a beszédhangok rendszerét.

Az ejtéshibákat a magánhangzóknál és a mássalhangzóknál külön vizsgáljuk. [47]

Magánhangzók

A magánhangzók talán leggyakoribb ejtéshibája a zártszájúság. A zárt szájú beszédnél a magánhangzókat nem a megfelelő állajtással mondják ki [o nini is in] = a néni és én. [10: 96] Viszont, ez az ejtéshiba gyakran az első fogak csúfságának takargatása miatt következik be. Fontos, hogy az állunkat ne görcsösen húzzuk le, hanem oldottan nyissuk. Ennek gyakorlására szolgálnak az állajtó gyakorlatok.

Második leggyakoribb ejtéshiba közé tartozik az, amikor a magánhangzókat nem a megfelelő ritmusban ejtik. Pl.: az á és az é legyen mindig hosszú, az a és az e pedig mindig rövid.

A magánhangzók ejtéshibája közé tartozik még a szűkebb ejtés is. Szűkebb ejtéskor a garatüreg a mássalhangzók ejtésekor nem tágul ki.

Végül pedig a torokhangú beszéd: ez a hangzóknak a szokásosnál hátrább képzését jelenti a szájüregben. [17: 9]

Mássalhangzók

A mássalhangzók legtöbbször előforduló hibája a selypesség: előre képzés a szokásosnál. A selypesség a pöszesség egyik leggyakoribb fajtája. A selypek a sziszegő (sz, z, dz, c) és a susogó hangokat (s, zs, dzs, cs) hibásan képezik. Ha rossz az sz, akkor rossz a többi sziszegő is, és ha rossz az s, akkor rossz a többi susogó hang képzése is. [48] A

mássalhangzók gyakori ejtéshibája továbbá a hátrább képzés: ez a d, t, g, k képzés esetében fordul elő.

A renyhe izommozgás, laza hangképzés következtében erőtlén lesz a zárpfelpattanás a b, p hangoztatásakor és tágabb lesz a r és a j hang ejtésénél.

A merev izommunka eredményeként, a nyelv nehezen zárul a fogmederhez, ami miatt szintén beszédhibák keletkeznek.

A mássalhangzók gyakori ejtéshibái közé tartozik a hehezés is: bizonyos mássalhangzók h-sítása, [khedves kislányom] = kedves kislányom [49]

2.4. A beszéd folyamat zavarai

A beszéd, mint összetett funkcionális rendszer igen sok ponton sérülhet, ezért a beszédhibák igen sokfélék lehetnek. Viszont minden esetben jellemző a kommunikáció zavara, a hangzó beszéd, a beszéd megértés és/vagy az írott nyelv sérülése. Súlyossága változó, így következményei is eltérők. A beszédhibáknak és zavaroknak több okai lehetnek: lehet szerzett, veleszületett. [50]

A megkésett beszédfejlődést gyakran három generáción át is észlelni lehet. Apai részről az örökletességnek kétszer nagyobb az esélye az anyához képest. S ugyancsak a beszédhibák és zavarok is kétszer jobban fordul elő a fiúknál.

Akár a megkésett beszédfejlődést vagy más beszédzavart előidézhet egy szülés közben bekövetkezett sérülés is. Ezek között első helyen az olyan bevérzések állnak, amelyek az agynak a beszédmozgásokban vagy beszéd megértésben fontos szerepet játszó mezőit érintették. De komoly következményeket okozhat az is, ha a gyermek születésekor nem sír fel azonnal.

A szerzett okok közé tartozik az is, amikor a család és a közeli környezet az akadály a beszéd tanulás zavarának.

A beszédzavarok további okai közé soroljuk a beszéd szervek rendellenes működését is (pl. hallóapparátus-halláskárosodás). Ide tartozik és komoly problémát okozhat az értelmi fejlődés zavara is. [51]

Megkésett beszédfejlődés

A gyermeki beszédfejlődés késése nagyon gyakori jelenség. A probléma jelzői a szegényes gagyogás és a kontaktuskészség hiánya. Az első értelmes szó, s a szókinés folyamatos bővülése egy és két éves korra várható, de ez változó. Sokan már ilyenkor is

megkésett beszédfejlődésre gyanakodnak, viszont türelmesnek kell lenni, mert minden gyermek más ütemben fejlődik. A megkésett beszédfejlődésre akkor gondolhatunk, ha három éves korig nem indul meg a beszéd.

A megkésett beszédfejlődés kimenetele változó, van enyhébb változata, amikor is gyorsan és következmények nélkül megjavul, viszont vannak esetek, amikor hosszú terápiás folyamatokra van szükség.

A megkésett beszédfejlődés súlyos formája a diszfázia. [50]

Diszfázia

Ez sajátos nyelvi fejlődési zavar. Jelei már a korai fejlődés időszakában feltűnhetnek (sivár gagyogás, csökkent beszédkésztetés, érthetetlen beszéd). 3–4 éves korban nehezen határolható el a megkésett beszédfejlődéstől. Tünetei: a normál nyelvsajátítástól minőségileg és strukturálisan eltérő nyelvi fejlődés, melyet nem indokol a hallási rendellenesség, ill. a halláscsökkenés mértéke. Vezető tünete a közé tartozik a centrális pöszesség, szómondatok, szómeztalálási nehézségek, a gyenge verbális emlékezet, percepció, motoros funkciózavarok. A zavar 9–10 éves korra eltűnhet, viszont beszédgyengeség felnőttkorban is megmaradhat, iskolai teljesítményzavarok forrása lehet. Gyakran társul diszlexiával, diszkalkuliával. Két fő csoportját különböztetjük meg: az expresszív-motoros (a kifejező beszéd zavara), ill. a szenzoros-receptív (a beszédészlelés és megértés zavara, amely a kifejező beszédet is érinti). [52]

Pöszesség

A hangképzés rendellenességei követeztében létrehozott beszédhibák körét pöszességnek nevezzük. A pöszesség nem terjed ki a beszédfolyamatra, hanem csak a hangképzésre. Tehát, a pösz ember nem képes teljes értékű hangokat képezni.

A pöszesség követeztében keletkezett hanghibák torzítások és hanghelyettesítésekben nyilvánul meg. Kiterjedése szerint a pöszesség lehet részleges, amikor csak egyes hangokra terjed ki, és lehet általános, amikor a hangsor elemeinek többségére terjed ki a pöszesség.

Fajtái: selypesség, raccsolás, az orrhangzós beszéd, egyéb pöszesség.

A pöszesség kialakulását egyrészt a központi idegrendszer sérülése okozhatja (agyvelőgyulladás, agyhártyagyulladás), másrészt pedig a beszédszervek szervi vagy funkcionális elváltozása (ajaksérülés, foghiány, stb.). [10: 101]

Orrhangzóság

Az orrhangzós beszédkor az orr és szájüreg rezonanciája változik meg. Hár típusa létezik: a nyílt, zárt és a kevert. A nyílt orrhangzóságot általában a veleszületett ajak- és szájpadhasadék okozza. A hasadékot műtéti eljárások nagyon szépen helyre lehet hozni, már születést követően is, s ez teremtheti meg a beszédfejlődés alapjait. Azonban a gyermekeknél a sok kórházi tartózkodás, a családtól való távollét, egyaránt kárt tehet a testi és lelki fejlődésben. Ilyenkor nagy szükség van arra, hogy az orvos, a pszichológus és a logopédus együttműködjenek.

A zárt orrhangzós beszédnél az orrban vagy az orrgaratban valamilyen akadály keletkezik, ami miatt az m, n, ny hangok nazális színezete eltűnik.

Az okozója lehet organikus (nátha, orrpolip) és funkcionális (lágyszájpad fokozott működése) eredetű.

A harmadik típusra, a kevert változatra a nyílt- és zárt orrhangzóság okai és tüneteinek változatai jellemzők. [50]

Dadogás

A dadogás a beszéd ritmusának, folyamatosságának a zavara, amely a ritmus felbomlásában, a beszéd görcsös szaggatottságában mutatkozik meg. A tüneketől függően két típusát különböztetjük meg a dadogásnak: a tónusos dadogást és a klónusos dadogást. A tónusos dadogásra a nehezen oldódó görcsös beszéd, s néha a velejáráó gyakran kényszeres együttmozgások jellemzőek. A klónusos dadogásra a hangok és a szótagok ismétlése jellemző. [42]

A dadogás nem egy rossz szokás, sokféle és bonyolult okokra vezethető vissza, amelyeket pontosan máig sem tisztáztak. Egyes elméletek szerint lelki eredetű, mások szerint pedig idegi működési zavar húzódik meg a dadogás hátterében.

Súlyos hiba a szülők és nevelők részéről, ha rideg és türelmetlen utasítással akarja a dadogó gyermeket folyamatos beszédre kényszeríteni. Továbbá a dadogó beszédének folyamatos félbeszakítása is ugyancsak nagyon rossz magatartás. Ettől a gyermek csak ingerlékenyebb lesz és az idegességtől pedig súlyosbodik a dadogása.

A dadogás fiúk között négyszer gyakoribb, mint a lányoknál. Egyes családokban halmozott előfordulás vehető észre apai ágról. [10: 102-103]

Hadarás

A beszédritmus egyik zavara, amelynek a tünetei a rendellenes beszédsebesség és hangképzési torzulás. Létezik enyhébb és súlyosabb változata is. Az enyhébb fokozott érzékenységgű gyermekeknél, a súlyosabb, a gyenge idegrendszerű gyermekeknél fordulhat elő.

A hadarónál nincsenek a beszédmozgások megfelelően szabályozva. S a zavart ütemű beszédműködés a hadaró gondolkodására is kihat. A hadarás tünetei összefüggnek a személy idegi állapotával. Minél ingerültebb az illető, annál erősebbek a tünetek.

További tünetek: a rendkívüli gyorsaság, a hangok, a szótagok kihagyása, a pontatlan hangképzés, a monotonia, a szegényes szókincs, s az összszemélyiség sajátos „elváltozása”.

Oka: a hadarás öröklött, genetikai zavar. [53]

Mutizmus

A mutizmus egy neurotikus zavar, némaságot jelent. A mutizmus során a beszédszervek épek, de súlyos viselkedési gátlás alakul ki, a gyermek nem hajlnadó beszélni. Általában ezek a gyermekek jó képességűek, de különböző személyek jelenlétében és különböző szituációkban nem szólalnak meg. Ezt a gátlást a gyerekek nem tudják leküzdeni, komoly pszichés okok állhatnak mögötte.

Leggyakrabban az óvodás koru gyermekeknél fordul elő, de ritkán az iskolába kerülés idején jelentkeznek. Súlyos esetekben a gyermek csak a szűk családi körével kommunikál. Enyhébb esetben a gyermek a családtagokon kívül más “kiválasztott” személyekkel is kommunikálhat, bizonyos helyzetekben, bizonyos helyszíneken.

A mutista hiába próbáljuk beszédre bírni, nem mozdítható ki némaságából sem kéréssel, sem utasítással.

Az állapot kialakulásában nagy szerepet játszanak az alkati adottságok, amely a gyermekeknél tartós viselkedészavart is kiválthat. A mutizmus környezeti és pszichés okokra vezethető vissza. [54]

III. A MONDÓKÁK ÉS GYERMEKVERSEK, MINT AZ ANYANYELVI NEVELÉS ESZKÖZE

A mondókák és gyermekversek, mint az anyanyelvi nevelés eszköze, a beszédfejlesztés nagyon sok terén a segítségünkre lehetnek.

A mondókák és versek mondogatása elsősorban nagyon jó hatással van a beszédészlelés és a beszédmegértés fejlődésére.

“Ezek segítségével sajátítja el és gyakorolja a gyermek a beszéd automatizmusait, a tiszta beszédhallást, a helyes légzést, a helyes ejtést és arikulációt, továbbá az egyes beszédhangok, hangkapcsolatok törvényszerűségeit.” [7: 238]

Így például a gyerekek a rövid és hosszú magánhangzók időtartamának helyes hangoztatását, az *sz* hang helyes ejtését, stb. gyakorolhatják.

A mondókák és versek ismételtetése közben a gyerek megtanulhatja a helyes hanglejtést, hangsúlyt, gyakorolhatja a beszédtempót és ritmust.

Ezen túl a dramatizálható, dallammal ismert mondókák hallgatása felkeltik a gyermek beszédkedvét, a beszédfantáziát. Komplex eszközöket biztosítanak a beszédfejlesztéshez: mozgás, zenei hatások, ritmus élménye.

Kettő-négyéves korban a gyermek érdeklődését a mondókákkal és a versekkel kapcsolatban még nem a tartalom, hanem a ritmus és a mozgás kelti fel. Ezeket is sajátítják legelőször el belőlük. A gyermek fejlődésnek egy következő szakaszában a mozgás örömét a felismerés öröme váltja fel.

A gyermek a verses forma szövegéből megtanulja:

- a szófajok válozatait, azok mondatbeli szerepét (baktat egy csacsi, Liba pék, lompos-loncsos és bozontos)
- a fonetikailag változatos felépített szavakat (izzik, zizeg, cikkcakokban)
- a hangok stílusjegyeit, azok érzelmeltő hatását (a magas magánhangzók vidámak, élénkek, a mélyek lassúk, komolyak, szomorúak, stb.)
- a hangfestő, hangutánzó, ikerszavakat, szóismétléseket (zúg-dong, bim-bam, ripen-roppan, cin-cin cinege)
- a színfektusokat közvetítő szókapcsolatokat (lila fecske, piros kendő)
- a spontán felkiáltásokat, indulatszavakat (jé!, hejhó, júj, jaj, seje-haj)
- az érzékszervi képzeteket felidéző kifejezéseket (mézillatú, puha moha, mézédés)

- a nyelvi komikum, a humort kifejező szavakat (pulyka-húzta, Tengerecki Pál, egyedem-begyedem)
- az új, ismeretlen szavakat, régien-népies tárgyak nevét (nád, galagonya, csupor, köcsög)
- a költői kifejezőeszközöket (metaforákat, hasonlatokat, jelzőket, megszemélyítéseket, pl. őszanyó, gyöngyvirág nyitogató, “pattog a tűz, ficáncol”)
- a magyar nyelvt ritmusát, enyhén ereszkedő hanglejtését

Tehát a népi mondókák, versek nagy hatással vannak a gyermek beszédnevelésére, formáló erővel hat rá.

Természetesen, a gyermekköltészet ezen hatásai csak akkor teljesebben ki, ha az óvónő megfelelően alkalmazza őket. Figyelni kell mindig arra, hogy az életkornak megfelelő mondókát válasszunk, s a bemutatása érthető, helyesen artikulált, nyelvileg tökéletesen megformált legyen. Igyekezni kell mindig hangsúlyos-magyaros verseket választani. Végül, kerülni kell a mondókák és versek magyarázását, abban az esetben alkalmazzuk, ha a gyermek kéri. [3: 238-240]

3.1. A beszédhangok fejlesztése mondókák és versek segítségével

A beszéd a személyiség legfontosabb megnyilatkozása. Ezért nagyon fontos és elvárt, hogy a beszédünk helyes, pontos és érthető legyen. Gyakran megfigyelhető, hogy a beszédhibás gyerekek visszahúzódóbbak, mint a többi gyerek, mert kialakul bennük a beszédfélelem. Ez a tény arra enged következtetni, hogy a gyermekkorban figyelmen kívül hagyott beszédhibák nemcsak a beszéden ejtenek csorbát, hanem a személyiségen is. Ezek elkerülése s anyanyelvünk tisztán megőrzése érdekében nagyon fontos vigyáznunk a beszéd egészséges fejlődésére.

A gyerekek beszédképességének fejlesztésében a család és a gyermeket körülvevő személyeknek fontos szerepe van, viszont a tudatos fejlesztés az óvónők és az alsó tagozatos tanárok feladata.

A gyakorlati munkánk során olyan mondókákat és verseket válogattunk össze, amelyek a beszédhangok helyes ejtésének gyakorlására, a rossz artikuláció prevenciójára és javítására összpontosítanak. A válogatott mondókák természetesen, egyben a beszédképességfejlesztés

különböző részterületeit is fejleszteni kívánják, s ami a legfontosabb, a fejlesztés játékosan történik.

A mondókák és a versek válogatása során figyelembe vettük az életkori sajátosságokat. Továbbá fontosnak tartottuk azt, hogy ezek az irodalmi alkotások: esztétikusak, dallamosak, játékosak, vidámak és humorosak legyenek. A felsorolt tulajdonságok mind nagy hatást gyakorolnak a gyermekekre, hiszen - ahogy már az előző fejezetben is említettük – a gyermeknek egy versben és egy mondókában elsősorban nem a szöveg tartalma kelti fel a figyelmét, hanem a ritmus, a dallamosság és játékoság.

A mondókákat és a verseket 20 mondókás-verses könyv alapján gyűjtöttük össze. A felhasznált könyvek között a magyar gyermekirodalom klasszikusai, kortárs gyermekírók költeményei s magyar népi mondókák szerepelnek.

Nemes Nagy Ágnes-től, Weöres Sándortól, Kányádi Sándortól, Tamkó Sirató Károlytól válaszottuk a legtöbb verset és mondókát. Nagyon élveztem a változatos, tökéletes ritmusú, dallamos és játékos költeményeik között barangolni. Továbbá nagyon hasznosnak és élvezetesnek bizonyultak: Móricz Zsigmond, Illyés Gyula, Mándi Stefánia, Juhász Gyula, Kiss Dénes, Utassy József és Orbán Ottó gyermekversei. A magyar gyermekirodalom elismert kortárs költői közül: Kányádi Sándor, Csukás István, Csoóri Sándor, Nyulász Péter, Balázs Imre József, s végül, de nem utolsó sorban Tóth Kornélia és Szabó T. Anna verseit használtuk fel. Fontosnak tartottuk, hogy a népi mondókák és versek között kárpátaljai magyar mondókák is megjelenjenek, amelyek nemcsak a beszédhangot fejlesztik, hanem hagyományörzésre is nevelnek. Ezek gyűjtéséhez nagy segítséget nyújtott P. Punykó Mária – Hutterer Éva *Egyedem, Begyedem tengertánc, Kárpátaljai gyermekmondókák* c. gyűjteménye.

A gyakorlati munkánkhoz a legnagyobb segítséget Balogh Livia *Kerekítő, Beszédjavító versek, mondókák gyerekeknek* c. kötete nyújtotta.

A gyakorlati munkánk gyűjteménye között az ABC minden hangjára találhatunk verseket és mondókákat. Hangsúlyozott szerepet kaptak azok a mondókák, amelyek a kritikusabb hangokat fejlesztik (*sz, z, c, s, zs, cs, r*).

A válogatott alkotásokat a nap bármely részében felhasználhatjuk: foglalkozásokon, játék közben, alvás előtt (altatók) vagy után, a természetben stb. Azonban, fontos szemelőtt tartani azt a tényt, hogy ha a mondókával és a verssel a gyermek beszédképességét szeretnénk

fejleszteni, mindig egyénileg vagy kiscsoportosan kell azokat gyakoroltatnunk, nem az egész csoporttal. Még fontosabb betartani ezt a szabályt akkor, ha problémás hangot fejlesztő mondókát vagy verset használunk.

Az összegyűjtött mondókák és versek a mellékletben találhatóak.

ÖSSZEFOGLALÓ

Szakedolgozatunk témája a *Beszédhang fejlesztése mondókák és versek segítségével az óvodában*. A munkát a témánkhöz kapcsolódó szakirodalmak feldolgozásával dolgoztuk ki. A gyakorlati részben pedig a magyar gyermekirodalomból és népi költemények közül olyan mondókákat és verseket igyekeztünk összegyűjteni, amelyek fejlesztik a beszédhangokat.

Szakedolgozatunk elsődleges célja az volt, hogy a szakirodalmak feldolgozása által megismerkedjünk a gyermek beszédfejlődésének folyamatával és a gyermek beszédében leggyakrabban előforduló beszédhibákkal. Ezt a célunkat sikerült teljesíteni. A gyermek beszédfejlődésének előzményei már a magzati korszakban is megfigyelhetők, ezt magzati kommunikációnak nevezzük. További szakaszok: a preverbális szakasz, kisgyermekkorú szakasz, végül az óvodáskorú és a kisiskolás korú gyermek beszédfejlődése. Ezeknek a szakaszoknak a feldolgozását az I. fejezetben írtuk le.

A II. fejezetben a beszédképesség fejlesztés részterületeiről volt szó, amelyek a következők: beszédpercepció, beszédprodukción és beszédhang. A beszédképesség fejlesztés alpontjain belül megismerkedtünk a beszédhangok képzésének rendszerével. Ezen felül a problémás hangok (sz, z, c, s, zs, cs, r) helyes képzésének módjaival és a gyermek beszédében leggyakrabban előforduló beszédhibákkal. Ezeket a beszédhibákat két csoportra osztottuk: a magánhangzók és mássalhangzók ejtészhibáira és a beszéd folyamat zavaraira.

Fontosnak tartottuk kitérni arra a témára is, hogy a mondókákat és a verseket, mint az anyanyelvi nevelés eszközeit, hogyan használhatjuk az óvodai nevelés során. Ezeknek a lehetőségeknek az összefoglalása szakedolgozatunk utolsó, III. fejezetében található.

Végül pedig a legfontosabb célunk az volt, hogy az ABC minden hangjára legalább 2-3 fejlesztő mondókát és verset gyűjtsünk a magyar gyermekirodalom és népünk költeményeinek kincsei közül. Véleményem szerint ezt a célunkat is sikeresen megvalósítottuk. Nagyon élvezetes volt számomra ezek között a kincsek között kutatgatni és remélem, hogy a gyerekek számára is legalább ilyen élvezetes lesz majd ezeket a mondókákat és verseket megismerni és használni.

A gyakorlati munkánk összefoglalója a III. fejezet alpontjában olvasható. Gyűjtésünk eredményét a mellékletben tekinthetjük meg.

РЕЗЮМЕ

Тема нашої роботи: *Можливості розвитку фонематичних процесів у дітей дошкільного віку за допомогою скоромовок і дитячих віршів*. Ми опрацювали літературу з даної теми. В практичній частині ми представили таких скоромовок та дитячих віршів з угорської дитячої літератури та народної поезії, які розвивають мовних звуків.

Мета нашої роботи: ознайомитися процесом розвитку дитячого мовлення, а також з найчастішими мовними помилками за допомогою опрацювання літератури по темі роботи. Ми вважаємо, що досягли свою мету. Передумови розвитку дитячого мовлення спостерігаються вже й в фетальний період, це називається фетальною комунікацією. Наступні періоди: довербальний етап, раннє дитинство, дошкільний та молодший шкільний віки.

У II. розділі ми розповіли про етапи розвитку мовних навичок, а конкретно: про сприйняття мови, про мовлення та мовний звук. У підрозділах розвитку мовних навичок ми придставили систему формування мовних звуків, при цьому правильні методи формування проблемних звуків, а також найчастіших мовних помилок. Цих проблем ми розділили на дві групи: на проблем вимови приголосних і голосних, та на розлади процесу мовлення.

У III. розділі ми приділили увагу скоромовкам та віршам як способам виховання рідною мовою.

Найважливіша мета даної роботи – знайти до всіх букв азбуку 2-3 розвиваючі дитячі вірші або рим з угорської дитячої літератури та народної поезії. На нашу думку, досягли мету. Робота над цим була цікава. Сподіваємося, що зібрані віршики для діточок теж будуть цікавими та розважальними.

Резюме практичної роботи можна прочитати у підпункті III. розділу. Також додали, де зібрали скоромовок, рим та віршів, чому вважаємо їх корисними та як можна їх використовувати. Результати збору матеріалів можна прочитати в додатку.

Felhasznált irodalom:

1. Balogh Livia: Kerekítő. Beszédjavító versek, mondókák gyerekeknek
Kárpátljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2010
2. Büky Béla: Az anyanyelvi képességek fejlettsége és továbbfejlesztése életkoronként.
12-13. o.
3. Dankó Ervinné: Nyelvi - kommunikációs nevelés az óvodában
Kiadja az OKKER Oktatási és Kiadói Kft., Budapest, 2003. 36-38, 42-47, 238-240.
o.
4. Dombi Alice – Soós Katalin: Fejezetek a kisgyermeknevelés köréből.
APC Stúdió, 2010. 143-158. o.
5. Gombos Péter: Szivárvány rímek. Gyermekantológia
APÁCZAI KIADÓ, Celldölmök, 2011
6. Gósy Mária: A beszédészlelés és beszédmegértés fejlesztése óvodásoknak
Nikol KKT, Budapest, 1994. 3-4. o.
7. Gósy Mária: Beszéd és beszédviselkedés az óvodában
Tanszer-Tár, Budapest, 1993. 44, 238. o.
8. Gósy Mária: Gyermekkori beszédészlelési és megértési zavarok
Nikol KKT., Budapest, 1996. 10-11. o.
9. Gönczöl Andra: Katicabogárka. Mondókák apróságoknak
Gulliver, Budapest, 2010
10. Hernádi Sándor: Beszédművelés
Osiris Kiadó KFT., 2006. 96, 101-102. o.
11. Kányádi Sándor: Tavaszi tarisznya – napsugár versek
Móra Kiadó, Budapest, 1982
12. Kiss Dénes: Lova csönd, lova köd
Móra Könyvkiadó, Budapest, 1984
13. Küllös Imola – Laza Dominika: Népi mondókák. Hagyományos dajkarímek,
gyermekmondókák, dalok és köszöntőversikék
Tinta Könyvkiadó, 2013
14. Lengyel Zsolt: A gyermeknyelv
Gondolat Kiadó, Budapest, 1981

15. Lovász Andra: Válogatós. Óvodások verses kalendáriuma hétköznapokra és ünnepekre
Cerkabella Könyvkiadó, 2014
16. Montágh Imre - Montághné Riener Nelli - Vinczéné Bíró Etelka: Gyakori beszédhibák a gyermekkorban
Holnap Kiadó KFT., 2013. 33-37. o.
17. Montágh Imre: Tiszta beszéd
Holnap Kiadó KFT., 2012. 2-3, 9. o.
18. Móricz Zsigmond: Tündérgert
Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2004
19. Nemes Nagy Ágnes: Szökőkút
Móra Könyvkiadó, Budapest, 1979
20. Osvát Erzsébet: Tikakoló
Móra Könyvkiadó, Budapest, 1981
21. Páskándi Géza: Tréfás-pipás-kupakos
Móra Könyvkiadó, Budapest, 1979
22. Petőfi Sándor: Anyám tyúkjá
Holnap Kiadó, 2012
23. P. Punykó Mária: Ahány csengő: csendüljön, ahány gyerek: örüljön
24. P. Punykó Mária – Hutterer Éva: Egyedem, begyedem tengertánc. Kárpátaljai gyermekmondókák
Kiadja a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász, 2004
25. Szabó Era: Csokitánc
CICERÓ, Budapest, 2013
26. Takács Jánosné: Jól hallom, jól mondom munkafüzet I/7.
Tolna Megyei Önkormányzat Pedagógia Intézete, Szekszárd, 1999
27. Takács Jánosné: Jól hallom, jól mondom munkafüzet II/3.
Speciál Kkt., Dombóvár
28. Takács Jánosné: Jól hallom, jól mondom munkafüzet III/1.
Speciál Kkt., Dombóvár

29. Takács Jánosné: Jól hallom, jól mondom munkafüzet III/2.
Speciál Kkt., Dombóvár
30. Takács Jánosné: Jól hallom, jól mondom munkafüzet IV/1.
Speciál Kkt., Dombóvár
31. Tancz Tünde: A kommunikáció és a nyelv fejlődése kora gyermekkorban
Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, 2011. 6-9, 11-13. o.
32. Tóth Erika Katalin: Beszédigazító sorozat, 2006
33. Utassy József: Még ilyen csodát
Magyar napló, Budapest, 2015
34. Vologymir Ladizsec: Gyí, lovam, gyí, nádparipám!
Móra Könyvkiadó – Kárpáti Kiadó, Budapest – Ungvár, 1973
35. Weöres Sándor: Ha a világ rigó lenne
KALLIGRAM, 2009
36. Weöres Sándor: Zimzimzim
Tericum Kiadó, 1969
37. <http://www.doksi.hu/get.php?lid=20265>
(2015. december 18. 19:00)
38. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_altalanos_psychologia_3/ch03s04.html
(2015. december 18. 19:25)
39. <http://www.ngkszki.hu/seged/csej-lyesj/hangkepzh.htm>
(2016. január 4. 13:30)
40. http://klio.blog.hu/2011/07/23/a_beszedhangok_osztalyozasa_rendszere
(2016. február 6. 17:00)
41. <http://orszavak.nyeomszsz.org/pdf/NagyEmmaBeszedhang.pdf>
(2016. május 9. 23:00)
42. http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/eokt/03a_beszedfejlesztés/02beszedtechnika+beszedhibak10_47.pdf
(2016. május 10. 1:00)
43. http://www.harke.hu/21_lecke/
(2016. május 10. 2:00)

44. <https://sites.google.com/site/beszedtechnika2/s-hang-gyakorlasi>
(2016. május 11. 7:00)
45. <http://docplayer.hu/3916233-I-a-beszedechnika-1-a-beszede-mechanizmusa.html>
(2016. május 11. 7:10)
46. <http://www.kommunikacios-keszseg.hu/a-kommunikacios-keszsegfejlesztes-mint-szemelyisegfejlesztes>
(2016. március 21. 16:00)
47. <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/magyar-nyelv-es-irodalom/magyar-nyelv/magyar-nyelv/2/fogalomgyujtemeny/selypesseg>
(2016. március 21. 16:30)
48. <http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/annus/ejteshiba.htm>
(2016. március 22. 17:00)
49. <http://sulihalo.hu/szulo-nagyszulo/szulo-foruma/5407-gyakori-beszedehibak-a-germekkorban>
(2016. március 22. 17:18)
50. <http://logiovi.hupont.hu/8/gyakori-beszedehibak>
(2016. március 22. 17:45)
51. <http://www.abcaademia.hu/beszede.html>
(2016. március 22. 18:00)
52. <http://www.beszede-rehabilitacio.hu/hadaras/>
(2016. március 22. 18:20)
53. <http://fejlesztok.hu/hasznos-olvasmanyok/18-fejlesztes/63-mutizmus-elektiv-mutizmus.html>
(2016. március 22. 20:00)